

واکاوی تأثیر رابطه عاطفی در تعالی خانواده از دیدگاه قرآن و روایات^۱

چکیده

مؤثرترین عامل تعالی خانواده رابطه عاطفی اعضای خانواده است. این مقاله به شیوه توصیفی - تحلیلی به دنبال بررسی تأثیر رابطه عاطفی در تعالی خانواده است. یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد رابطه عاطفی، تأثیر عمیقی در ایجاد آرامش و تحقق باورهای موحدانه و شکوفایی عقل در فرزندان دارد.

کلیدواژه‌ها: روابط عاطفی، تعالی خانواده، آرامش، باورهای موحدانه، شکوفایی عقل

^۱. زهرا ستوده، دانش آموخته سطح ۴، استاد حوزه؛ ژاله غضنفری، دانش آموخته سطح ۳، استاد حوزه؛ فاطمه زهرا گوهری اطهر، دانش آموخته سطح ۳، استاد حوزه

مقدمه

همه جوانانی که پیمان زناشویی امضاء می کنند از همان آغاز توجه دارند که دیر یا زود به عنوان پرافتخار مادری و پدری سرافراز می شوند. در حقیقت، در عمق عشق به همسر، عشق به فرزند نهفته است؛ آنها در ضمیر و باطنشان خواهان این هستند که برای فرزندان خود بهترین پدر و مادر باشند و در راه تربیت و ساختن انسانی نمونه و خلیفه الله، هر چه بیشتر موفق شوند.

اینها آرزوهای آنهاست؛ آرزوهای مقدس که اگر برآورده نشود چه تلخی ها و دشواری هایی خواهد داشت.

بدیهی است برآورده شدن آرزوها نیازمند تلاش و کوشش های آگاهانه است. بنابراین قبل از هر چیز والدین باید در خ ود برای رسیدن به این اهداف آمادگی ایجاد کنند : اینجاست که رابطه عاطفی معجزه ایجاد می کند.

محبت و ابراز آن نقش مهمی در تعالی خانواده دارد کمال و تعالی خانواده در آرامش و رشد عقلانی و باورهای موحدانه است.

در این مقاله سعی شده است با روش توصیفی و تحلیلی به شیوه کتابخانه ای با استناد به آیات و روایات به تأثیر رابطه عاطفی در ایجاد آرامش و رشد عقلانی و اعتقادی خانواده پرداخته شود.

کلیدواژه: محبت، تعالی خانواده، آرامش، رشد عقلانی، باورهای موحدانه.

پیشینه

تحقیقات زیادی به صورت کتاب و مقاله درباره ی تأثیر رابطه عاطفی بر خانواده از زاویه های مختلف انجام شده و یا مقاله های متعددی درباره نقش علاقه در خانواده از نظر قرآن با عناوین مختلفی نگاشته شده است مانند:

۱- تأثیر روابط عاطفی در خانواده به همت محمدرضا نورمحمدی نجف آبادی.

۲- مقایسه هوش هیجانی و سلامت روانی دانشجویان با روابط عاطفی آنان در خانواده به قلم علی اکبر جوادی کوهسار، رسول روشن چلبی، علی اصغر اصغرنژاد فرید.

۳- نقش استفاده از فضای مجازی بر روابط عاطفی زوجین به نویسنده گی وحید شالچی، عطیه رضایی فرح آباد، مسعود تقی آبادی.

۴- الگوی روابط عاطفی - جنسی همسران مبتنی بر آیات قرآن و روایات به قلم علی بیات، احد امیدی، حمید رفیعی هنر.

اما مقاله یا کتابی درباره تأثیر روابط عاطفی در تعالی خانواده از منظر قرآن و روایات یافت نشد. لذا در این مقاله سعی شده است به تأثیر روابط عاطفی در ایجاد آرامش و باورهای موحدان و رشد عقلانی خانواده که مهمترین شاخصه‌های خانواده متعالی محسوب می‌شوند پرداخته شود.

ضرورت انتخاب موضوع

با گسترش تکنولوژی و زندگی ماشینی از یک سو و مشغول شدن خانواده ها به فضای مجازی و مشکلات اقتصادی از سوی دیگر، رابطه اعضای خانواده مخصوصاً والدین با فرزندان کم رنگ شده است. و موجب آسیب‌های مختلفی به افراد خانواده و به تبع آن به جامعه گردیده است. لذا پرداختن به تأثیر رابطه عاطفی در تعالی خانواده جهت آگاهی والدین بسیار لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

اهمیت موضوع

مطالعه این مقاله کمک می‌کند:

۱- به شناخت خانواده‌ها درباره نحوه برخورد با فرزندان.

۲- معرفی ویژگی‌های خانواده متعالی.

۳- ایجاد انگیزه برای عمل کردن به دستورات اسلام در راستای تعالی خانواده.

۴- کم شدن بزهکاری و مشکلات روحی و روانی فرزندان.

تأثیر محبت در ایجاد آرامش

خداوند متعال عالم تکوین و تشریع را بر پایه محبت بنا نموده است در حدیث قدسی می فرماید: «كنت كنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لكي أعرف»^۱؛ من گنج پنهان بودم. دوست داشتم که آشکار شوم. پس خلق را آفریدم تا شناخته شوم.

طبق تفسیر ملاصدرا از این حدیث حب ذاتی و ازلی خداوند به خویش سرچشمه اراده او برای آفرینش شده است. اگر انسان بخواهد طبق تکوین و تشریع الهی پرورش پیا کند و دیگران را تربیت نماید باید اساس کار خود را بر پایه محبت قرار دهد چرا که مهمترین اثر تربیتی محبت ایجاد آرامش است.

کسب آرامش و دوری از پریشانی یکی از اساسی ترین نیازهای فطری انسان از دیرباز تا کنون بوده است که با وجود پیشرفت هایی که بشر در زمینه مادی و تکنولوژی داشته نه تنها هرگز نتوانسته است گمشده خود را در زندگی بیابد بلکه لحظه لحظه از آن فاصله گرفته است تا جایی که قرن بیستم را قرن اضطراب نامیده اند.^۲

سوره اعراف آیه ۱۸۹ می فرماید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»؛ اوست خدایی که همه شما را از یک تن بیافرید و از (نوع) او نیز جفتش را مقرر داشت تا به او انس و آرام گیرد.

و همچنین در آیه ۲۱ سوره روم می فرماید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» و باز یکی از آیات (لطف) او آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در کنار او آرامش یافته و با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود.

^۱. محمدباقر، مجلسی، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق

^۲. مجتبی، موسوی لاری، کلیدهای خوشبختی، قم، دفتر نشر تبلیغات اسلامی، ص ۲۸۹

طبق این آیات شریفه یکی از نشانه‌های وجود خداوند این است که برای انسانها از جنس خودشان زوج‌هایی آفرید تا در کنار یکدیگر نقص هایشان برطرف گردد و نیازهایشان برآورده شود و با از بین رفتن حاجاتشان به آرامش برسند همینطور که فرمود «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» لِتَسْكُنُوا از سکن به معنای آرام گرفتن است پس همسر باید موجب آرامش باشد نه مایه‌ی تشنج و اضطراب.

اکنون این سوال پیش می‌آید که این آرامش چگونه به دست می‌آید؟ قرآن خود پاسخ این سوال را به صراحت داده است؛ مودت و رحمت عامل آرامش است چرا که فرموده «جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً».

مودت به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد و رحمت نوعی تأثیر نفسانی که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی ندارد و محتاج رفع نقص است در دل پدید می‌آید و صاحب‌دل را وادار می‌کند به اینکه در مقام عمل برآید و او را از محرومیت نجات داده و نقصش را رفع کند.^۱

مفسران در بیان تفاوت این دو به نکات دقیقی اشاره کرده‌اند از جمله اینکه گفته‌اند مودت انگیزه ارتباط در آغاز کار است اما در ادامه ارتباط، ممکن است یکی از همسران به دلایلی ضعیف و ناتوان شود و قادر به خدمت نباشد، رحمت می‌تواند رابطه زوجین را همچنان محکم نگه دارد و امنیت و آرامش متقابل را تضمین کند چرا که مودت بیشتر جنبه متقابل دارد اما رحمت یک جانبه و ایثارگرانه است.^۲

نکته مهمی که باید بدان اشاره شود این است که خداوند بین زن و شوهر این محبت را ایجاد کرده است و لازم نیست زن و شوهر در ایجاد محبت تلاش کنند آنان باید این محبت خدادادی را و نعمت با ارزش و هدیه الهی را حفظ کنند.^۳

یکی از عوامل حفظ محبت در خانواده بیان و ابراز محبت است.

^۱. محمدحسین، طباطبایی، برگرفته از تفسیر المیزان، ج ۱۶

^۲. محمود، حکمت‌نیا، حقوق زن و خانواده، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم، ج ۳،

۱۳۹۲

^۳. همان

استقامت نمودن در برابر مشکلات را به فرزندان آموزش می‌دهند. و موجب سلامت روحی و تقویت عقلانیت آنها خواهد شد. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند: «الاستقامه سلامه»^۱.

یکی دیگر از راههای تعالی عقل صداقت است.

امیر بیان علی (علیه السلام) می‌فرماید: «ثَمَرَةُ الْعَقْلِ الصِّدْقُ»^۲؛ صداقت نتیجه عقل است.

اگر در خانواده صداقت و یکرنگی حاکم باشد و والدین چند چهره نباشند و برخوردهای منافقانه نداشته باشند، امنیت و آرامش در خانه حاکم خواهد شد و دلهره و اضطراب از بین خواهد رفت و اگر پدر و مادر به فرزندان قول می‌دهند؛ عمل نمایند و از این طریق محبت خود را به آنها ثابت کنند ضمن اینکه عملاً صادق بودن را به فرزند یاد می‌دهند اعتماد فرزندان را به خود جلب نموده و هوش هیجانی آنها تقویت یافته و موجب رشد عقلانیت آنها می‌شوند.

از دیگر عوامل رشد عقل طبق بیان شریف علی (علیه السلام) شناخت جایگاه اشیاء است. «الْعَاقِلُ مَنْ وَضَعَ الْأَشْيَاءَ مَوَاضِعَهَا»^۳؛ خردمند کسی است که هر چیزی را در جای خودش بگذارد.

رفتار محبت‌آمیز والدین موجب حفظ جایگاه فرزند و پدر و مادر می‌شود و همچنین موجب حفظ حقوق اعضای خانواده می‌گردد.

اگر رابطه عاطفی قوی بین اعضای خانواده برقرار باشد رفتارهای فرزندان به درستی توسط والدین ارزیابی می‌شود و با محبت و منطق به آنها گوشزد داده می‌شود و چنین واکنشی موجب تقویت و تعالی عقل می‌گردد.

از دیگر اموری که موجب تقویت عقل می‌شود حیا است، «عَقْلُ النَّاسِ أَحْيَاهُمْ»^۴؛ خردمندترین مردم، با حیاتی‌ترین آنهاست.

^۱. غررالحکم، ص ۲۸

^۲. غررالحکم، ج ۱، ص ۳۲۸

^۳. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۶۴

^۴. غررالحکم، ص ۲۵۶

حیا در گفتار و رفتار نشانه خرد است. حیا در گفتار آن است که زبان انسان کلام زشت و قبیح از انسان باز نشود و حیا در رفتار آن است که رفتارهای خشونت‌آمیز و ناهنجار از انسان صادر نگردد. اگر والدین رفتارهای کودکانه و نامناسب فرزندان را دیدند با زبان محبت و نرم و برخورد مناسب آنها را راهنمایی نمایند و هرگز پرده دری نکنند و حیا در گفتار و رفتار را حفظ کنند در آن صورت هم عقل خود را پرورش داده‌اند و هم سبب پرورش عقل در فرزندان خویش شده‌اند.

یکی دیگر از راه‌های رشد و تعالی عقل آن است که پدر و مادر نحوه میانه‌روی در مسائل مالی را به فرزندان آموزش دهند. از یک سوی در هزینه نمودن سخت‌گیری نمایند و نیازهای واقعی فرزندان را بشناسند و با عطف در جهت رفع نیازهای آنها کوشا باشند و از سوی دیگر از ولخرجی نمودن و اسراف جلوگیری نمایند. بعضی از والدین ابراز محبت را در هزینه کردن زیاد و اسراف می‌دانند در حالیکه پرهیز از خرج‌های بیهوده و تجملات و میانه‌روی در اقتصاد خود نشانه عقل است و بالاترین لطف والدین به فرزندان تقویت عقل آنها می‌باشد.

«أَفْضَلُ النَّاسِ عَقْلاً أَحْسَنُهُمْ تَقْدِيراً لِمَعَاشِهِ»؛^۱ بهترین مردم از نظر عقل کسانی هستند که در زندگی جانب اندازه را نگه می‌دارند.

از دیگر عوامل تأثیرگذار در رشد عقلانیت جدال نکردن است. والدینی که با فرزندان خود لجبازی می‌کنند عقل را زیر پا می‌گذارند و باعث از بین رفتن ارتباط عاطفی بین خود می‌شوند. زیرا امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) می‌فرماید: «لا محبة مع كثرة المراء»^۲؛ جر و بحث کردن بیهوده محبت را از بین می‌برد.

بنابراین یکی از راه‌های ابراز محبت به فرزندان دست برداشتن از مرا و بگو و مگوهای بی‌نتیجه است. در این گونه موارد والدین باید به دستور قرآن عمل نمایند و بزرگووارانه از کنار امور لغو و جدال‌انگیز بگذرند تا بدین وسیله هم موجب تقویت عمل در خود و فرزندان شوند و هم رابطه عاطفی را خدشه‌دار ننمایند. مخصوصاً زمانی که اشتباه از جانب خود والدین رخ دهد نهایت عقلانیت

^۱. غررالحکم، ص ۵۲

^۲. غررالحکم، ص ۳۸

آن است که به اشتباه خود اعتراف نمایند و در صورت نیاز عذرخواهی نمایند . که در این صورت سبب تقویت رابطه عاطفی شده و اسباب شکوفایی عقل در خود و فرزندان را فراهم می آورند. امیرالمؤمنین در این زمینه می فرماید: «غایه العقل الاعترافُ بالجهل»^۱ و «اعقل الناسِ اعذرهم الناس»^۲ چشم پوشی والدین از اشتباه فرزندان زمینه عذرخواهی نمودن فرزندان را فراهم می آورد و این خود باعث رشد و تعالی عقل می گردد.

از اموری که نشانه عقل و محبت است سپاسگذاری نمودن می باشد. امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) می فرماید: «ینبغی للعقل أن یكونَ شکوراً لیستوجب الزیاده»^۳؛ باید خردمند اهل تشکر باشد تا شایسته نعمت بیشتر گردد.

سپاسگذاری مسبب محبوبیت می شود و عامل بهره وری بیشتر. بنابراین شایسته است والدین از خدمات یکدیگر و همچنین از کمک ها و یا کارهای پسندیده فرزندان خود سپاس گذاری نمایند و از این طریق محبت خود را به آنها ابراز نموده و موجبات تعالی عقل را در فرزندان دلبند خویش فراهم آورند.

از دیگر آثار محبت که سبب تقویت عقل نیز می شود دوری از تکبر است. برخی از والدین به دلیل متکبر بودن از اظهار محبت دوری می کنند و با فرزندان خود رابطه عاطفی و گرم و صمیمی ندارند و این خود آفت عقل محسوب می شود. بنابراین اگر پدر و مادری قصد دارد فرزندش به رشد و تعالی در عقل نایل گردد باید خود از تکبر دوری گزیند و عشق و محبت خود را اظهار و ابراز نمایند.

حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: «شرُّ آفات العقلِ الکبر»^۴

۱. غررالحکم، ص ۵۲

۲. غررالحکم، ص ۵۷

۳. محمدباقر، مجلسی، بحالانوار، ج ۷۵، ص ۲۴۶.

۴. غررالحکم، ص ۴۶۶

نتیجه

عالم هستی بر محور محبت آفریده شده است و در زیر مجموعه این عالم هستی خانواده به عنوان نهاد کوچک اجتماعی نیز بر پایه محبت استوار است زیرا همسران با عشق و محبت زندگی مشترک را آغاز می کنند و با گرمای وجود محبت این خانواده ادامه حیات پیدا نموده و به تعالی و رشد خود می رسد. در سایه محبت خانواده آرامش پیدا می کند و باورها و رفتارهای موحدانه ریشه می زند و شکوفا می شود و در سایه محبت اعضای خانواده است که عقلانیت رشد می کند و هر سه این ویژگی ها موجب تعالی و رشد خانواده می شود. طبق آیات قرآن مودت و رحمت بین همسران اعضا و خانواده موجب سکون و آرامش می شود و با محبت می توان عقاید حقه را به فرزندان القاء نمود و در سایه محبت می توان عوامل رشد و تقویت عقل را در فرزندان ایجاد نمود و آنها را به مراتب بالای عقلانی رساند.

منابع

قرآن

۱. آمدی عبدالواحد، غررالحکم، ج ۱
۲. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول
۳. حرعاملی، محمدحسن، وسائل الشیعه، ج ۱۴
۴. حرعاملی، محمدحسن، وسائل الشیعه، ج ۱۵
۵. حکمت‌نیا، محمود، حقوق زن و خانواده، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم، ج ۳، ۱۳۹۲
۶. طباطبایی، محمدحسین، برگرفته از تفسیر المیزان، ج ۱۶
۷. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، ج ۶
۸. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق
۹. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۴
۱۰. موسوی لاری، مجتبی، کلیدهای خوشبختی، قم، دفتر نشر تبلیغات اسلامی